

„A macska megfogja az egeret?” Esettanulmány egy dadogó gyermek szemszögéből

Molnárné Bogáth Réka

Logopédus, Fővárosi Pedagógiai Szakszolgálat XXII. Kerületi Tagintézmény,
molnarne.bogath.reka.22@fpsz.net

Plavec Dóra

Logopédus, Fővárosi Pedagógiai Szakszolgálat XX. Kerületi Tagintézmény,
plavec.dora.20@fpsz.net

Összefoglaló

Az esettanulmány a személyiség oldaláról közelíti meg a dadogás jelenségét. A gyermekkel, a családdal és a szakemberekkel felvett félig strukturált interjúk több kérdéscsoportra bontva járják körül a dadogás témakörét a terápiától kezdve az iskolában betöltött szerepen át, egészen a gyermek jövőképeig bezárólag. Egy elfogadó, támogató, szeretetteljes családban mégis mi lehet a dadogás kiváltó és fenntartó oka? A rajzvizsgálatok elemzése során felszínre kerül, hogy a családi hierarchia felépítése atipikus, mivel a vizsgálatban szereplő gyermek kisebb testvérét mindig önmaga elé helyezi. A testvérszerepek sorrendjének felcserélődésén túl a rajzokon szembeötlő az apa és fia közötti – a való életben nem látható – távolság. Ennek ellenére a gyermek énképe reális, személyiségére dadogása nincs negatív hatással. Nyitott kérdés marad azonban az apa és a fiú habitusának különbözősége okozta távolság feloldása. Lehet-e mégis a macska az egér barátja?

Kulcsszavak: dadogás, komplex művészeti terápia, Eysenck-féle személyiségvizsgálat, projektív rajzvizsgálat, esettanulmány

Szeretnénk egy közös együttgondolkodásra hívni az olvasót, amelyben a dadogást befolyásoló tényezőkről és egy esettanulmányon keresztül a dadogás sokszínűségéről olvashat. A dadogás „mint jelenség” leírásával kapcsolatban rendkívül sok meghatározás született már pszichológiai, orvosi, logopédiai, lingvisztikai területekről. A szülők a dadogást különbözőképpen élik meg. Például: „Egy zsák, amelyet a gyermek a vállán cipel”, „Egy gödör, amiből a gyermek nehezen tud kimászni”, „Egy szék, amin a gyermek ül”, „Egy szaggatott vonal”. A szülők számára úgy szoktuk szemléletessé tenni, hogy képzeljenek el egy mozaikképet, és amikor az utolsó darab is a helyére kerül, akkor jön létre a dadogás. Ezzel próbáljuk érzékeltetni, a dadogás multifaktoriális jelentőségét.

Nekünk, terapeutáknak az a legfontosabb, hogy a megfigyeléseink során minél részletesebb képet kapjunk a dadogó kliensről és környezetéről. A megkeresések önkéntesen zajlanak személyesen vagy telefonon keresztül, ilyenkor a családok már eljutnak oda, hogy szakembertől segítséget kérjenek. A kapcsolatfelvételt követően részletes anamnézis felvételére kerül sor az édesanyával, ahol a szomatikus, pszichés, pszichoszomatikus tényezőkre is rákérdezzük. Majd az első vizsgálat következik, amelynek során fontos a bizalmi légkör megteremtése. Rendkívül nagy jelentősége van annak, hogy többféle kommunikációs helyzetben, több szituációban hallgassuk meg a gyermek beszédét. Közben figyeljük a megakadások kvantitatív és kvalitatív jellemzőit.

A megfigyelések és az anamnézis során szerzett tapasztalatainkat elemezve felállítjuk a diagnózist, és megírjuk a logopédiai véleményt. Fontosnak tartjuk, hogy a szülővel és a gyermekkel is szóban megkössük a terápiás szerződést.

Szülővel megbeszélésre kerül:

- a terápia szükségessége,
- a terápia célja,

- a terápia hatásmechanizmusa,
- az együttműködés formája.

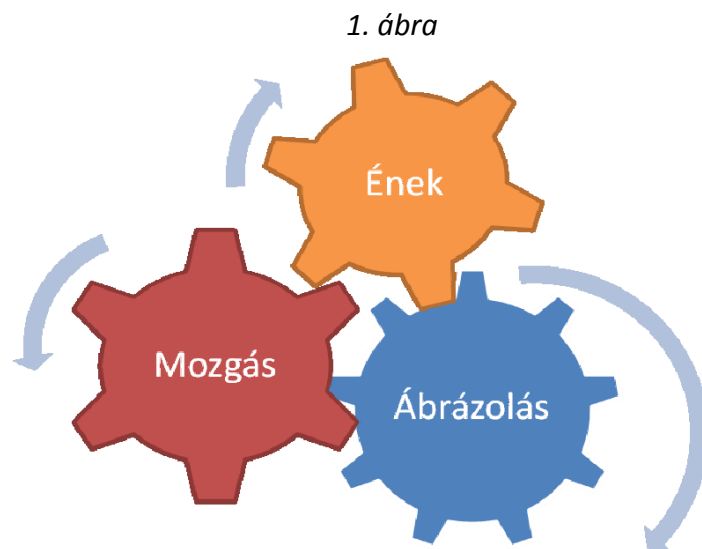
A terapeuta, ha szükségesnek látja, megújítja a terápiás szerződést.

A klienssel megbeszélésre kerül:

- miért kell járnia foglalkozásokra?
- milyen játékokat fogunk játszani?
- miben tudok neki segíteni?
- miben tud ő segíteni?
- kik lesznek jelen a foglalkozásokon?

Mivel a dadogás komplex jelenség, ezért a komplexitást a terápiában is követni kell. Igyekeztünk olyan módszert választani, amely nem közvetlenül hat a gyermek beszédére, beszédállapotára, így ismerkedtünk meg a komplex művészeti terápiával. Magyarországon Schmidtné Balás Eszter dolgozta ki a dadogás komplex művészeti terápiás programját. (Balás E. 1990, Schmidtné B. E. 2004) *„A művészetterápiában, amikor festünk, táncolunk vagy zenélünk, valami újat hozunk létre, amit alkotunk, belőlünk fakad és rólunk szól.”* (Kokas K. 1992, 35)

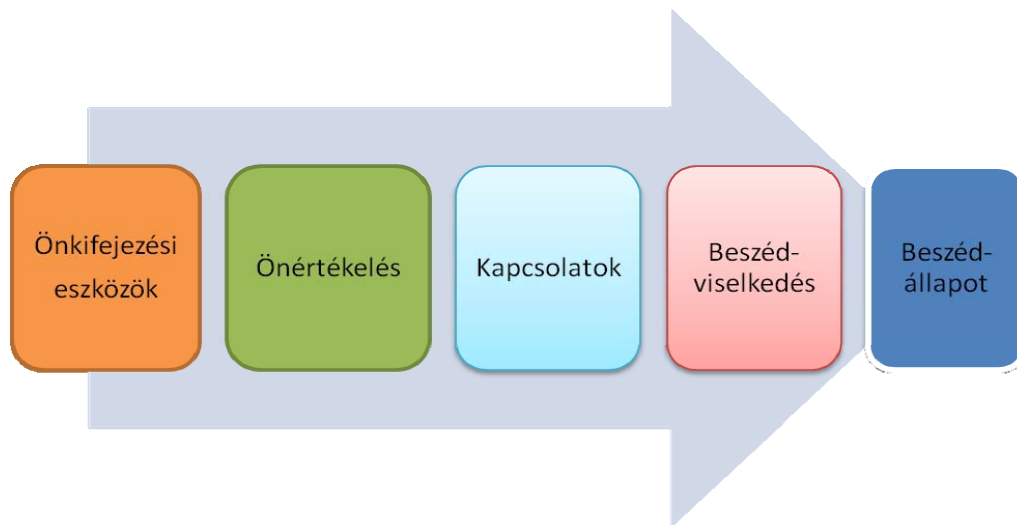
A komplex művészeti terápia nemcsak módszer, hanem szemléletmód, ahol nem a dadogás, hanem maga a dadogó személy áll a középpontban. Fontos lenne arra is figyelni, hogy a gyermek személyiségében előforduló változásokat megfigyeljük és reagálni tudjunk rá. Különlegessége, egyik fő értéke, hogy célját indirekt úton éri el, az alkotó tevékenység hatására a gyermek személyiségét pozitívan változtatja meg. Lényeges, hogy olyan személyiségvonások alakuljanak ki, amelyekkel a dadogó ember kommunikációs nehézsége és beszédfélelme leküzdhető.

Az 1. ábra mutatja, hogy a művészeti terápiában végzett tevékenységi formák: ének-zene, mozgás, ábrázolás szerves egységet képeznek és szorosan összekapcsolódnak, mint a fogaskerekek, és nehéz egymástól elválasztani a területeket. Például az énekléseket mozgással kísérhetjük. Az alkotás alatt is énekelhetünk, zenét hallgathatunk. A zenére feszítő-lazító mozgásokat is végezhetünk. Fontos, hogy a dadogók belső feszültségei szabadon felszínre kerüljenek, a gyermek számára megfelelő terápiás eszközökkel alkotásba fordíthatóak legyenek.

A terápia hatásmechanizmusát a 2. ábra segítségével mutatjuk be.

2. ábra

Az ének-zene, mozgás, ábrázolás, önkifejezési lehetőségeinek felhasználásával a dadogó gyermek belső feszültségeit alkotó tevékenységgé alakítja, ezáltal önértékelése reálissá válik, a környezettel szembeni függése optimális szintre kerül. Kapcsolati tényezői, a közösségi alkalmazkodása, beilleszkedése változik, a beszédviselkedés terén magabiztosabban kommunikál különböző és váratlanabb helyzetekben, ezáltal javul a beszédállapota.

A terápia alapelvei:

- A *módszertani szabadság* elve azt jelenti, hogy az óratervtől el kell térni a terapeutának, és figyelembe kell venni a gyerek spontán megnyilatkozásait. Ha szükséges, be lehet építeni a foglalkozásba.
- *Szabad légkört* teremtünk azáltal, hogy mindenki sikerélményhez jut. Nincs rossz megoldás! Aktív részvételt nem követelünk meg, de mindent megteszünk, hogy bekapcsolódjon a játékba.
- *Elfogadás* során érzik, hogy feltétel nélkül elfogadjuk őket, nem a dadogásra, hanem mondandójukra figyelünk.
- A *partnerség* azt jelenti, hogy a terapeuta nem vezető. A csoport tagjai vagyunk, részesei, nem felülről irányítunk.
- A *komplexitás*, a művészeti ágak összekapcsolódása nyújtja a művészeti élmény befogadását, az alkotás folyamatát, ezáltal az énerősítő személyiség belső struktúráját egészséges mederbe tereli.
- Az *alkotó tevékenység* segít abban, hogy az agresszív, szorongó magatartás oldódjon, és alkotó tevékenységgé alakuljon át.

A csoport jelenleg 7 főből áll. Életkori megoszlást tekintve heterogén, mert, 6 és 9 év között van. Párhuzamosan a gyermekcsoporttal, szülőcsoport is működik, amelyet Báthory Boglárka pszichológus kolléganő vezet. Havonta egy alkalommal közös foglalkozást szervezünk, melyen a gyermekek, a szülők, a terapeuták és a pszichológus is részt vesznek. Nyitott csoportként működünk, folyamatosan csatlakoznak hozzánk. A csoport egyik oszlopos tagja Áron, aki 8;8 éves és nagyon sokszor segítőként van jelen a foglalkozásokon. Az ő esetét részletesebben mutatjuk be.

Anamnesztikus adatok

Áron tervezett terhességből, első gyermekként, spontán úton született. Anyatejes, nyugodt baba volt. Mozgás- és beszédfejlődése időben zajlott. Családi háttere rendezett, nyugodt. Dadogása bölcsődés korában jelentkezett először, de a szülő elmondása alapján nem köthető konkrét eseményhez. Testvére az első anamnézis felvételének idején született. Az anya szerint ez az esemény nem volt semmilyen negatív hatással Áron dadogására. Otthoni körülmények között végigvárják, ha Áron beszél, nem szólnak közbe, nem javítják ki. A gyermek diagnózisa tono-klónusos dadogás, beszédére az elnyújtott első hangok jellemzőek. A logopédus javaslatára négy évvel ezelőtt, heti egyszer kezdtek el járni komplex művészeti terápiára. Az évenkénti kontrollvizsgálatok szerint Áron dadogása nem szűnt meg, bár nyaranként sokat javult. A tanév közbeni stressz és fáradtság hatására gyakran felerősödik. A gyermek jelenleg Budapesten él, egy budai többségi általános iskola 2. osztályos tanulója. Továbbra is heti egy alkalommal komplex művészeti terápiában és szintén heti egy alkalommal egyéni pszichoterápiában részesül a Fővárosi Pedagógiai Szakszolgálat XXII. Kerületi Tagintézményében.

A vizsgálatok ismertetése

Félig strukturált interjúk:

- gyermekkel,
- mindkét szülővel,
- logopédussal, pszichológussal.

Az Eysenck-féle személyiségteszt, négy alskálája:

- extravertió,
- neuroticizmus,
- pszichoticizmus,
- szociális konformitás.

Rajzvizsgálatok:

- ház-fa-ember,
- család- és állatcsaládrajz,
- kinetikus család- és állatcsaládrajz.

A vizsgálatok célja, a kiértékelés módszere

A vizsgálatok három irányból közelítették meg a gyermek személyiségének és dadogása okának jobb megismerését, megértését. Az interjúk felvétele a családon belüli kapcsolatok, viszonyok összegzését segítette elő, megmutatva a család felépítését, gondolkodásmódját, a szülők gyermekükről kialakított képét. A kapott válaszok az elemzések megközelítési módjai alapján a narratív analízis módszerével, strukturált kérdéscsoportok szerint kerültek elemzésre. A papír-ceruza tesztek közül a 86 kérdésből álló Eysenck-féle személyiségvizsgáló eljárás segítségével, a gyermek személyiségjellemzőit ismerhettük meg jobban. A kérdőív elemzése segíthet a problémás pontok azonosításában. A rajzvizsgálatok által kapott információk rávilágíthatnak, milyen kapcsolatban áll önmagával, családjával és a világgal. A projektív rajzvizsgálatokat a hétlépéses képelemzési módszer szemléleti keretén belül végezte az egyik szerző (SSCA, Seven Step Configuration Analysis, rendszerszemléletű konfigurációelemzés). A hétféle elemzési szemléleti pozíció az alábbi lépésekből tevődik össze: kontextuselemzés, folyamatelemzés, fenomenológiai elemzés, intuitív és egészes elemzés, itemanalízis és szemantikai elemzés. (Vass 2011a)

Interjúk elemzése

Az interjúk a gyermekkel és szüleivel a saját otthonukban, oldott hangulatban, egy ülésben készültek. A kérdések az alábbi öt csoportot ölelték fel:

1. Gyermekre vonatkozó kérdések
2. Környezetre, iskolára vonatkozó kérdések
3. Dadogásra vonatkozó kérdések
4. Terápiára vonatkozó kérdések
5. Jövőképre vonatkozó kérdések

Gyermekre vonatkozó kérdések

Az anyával és az apával külön-külön felvett interjúk válaszai egyöntetűen Áron jó tulajdonságait emelték ki. Mindkét szülő nagyon pozitívan jellemezte a gyermek személyiségét: odaadó, okos, bátor, vakmerő, nem önző, megvédi a gyengébbeket. Áron önmagáról kialakított képe korának megfelelően külső tulajdonságaira fókuszál. Fontosnak tartotta még megemlíteni húgát, Esztert, aki központi helyet foglal el a családban.

Környezetre, iskolára vonatkozó kérdések

A kérdések az iskolai környezetre, pedagógusokra és osztálytársakra irányultak, illetve az otthoni kapcsolatokat járták körül. Ha vannak konfliktusok, ezek milyen hatással vannak a gyermekre? A kérdéskör azt árulta el a családról, hogy nincsenek egy hullámhosszon azzal kapcsolatban, mi is történik Áronnal az iskolában. A gyermek minden napja küzdelem, elmondása szerint társai mindig csúfolják, és ha ez mégsem lenne így, ő akkor is valóságos kudarcként él meg egy rossz pillantást, egy lesajnáló felbólintást, egy kézlegyintést is. Az iskolában a nagyszájú osztálytársaival, akiket röviden „észlénnyeknek” nevezett, nem tud megbirkózni. Beszédgátlás lép fel nála, görcsbe rándul a gyomra felelet előtt, mert a tanítónak is szeretne megfelelni, de abban a közegben társai reakciójától is tart. A pedagógusok megítélése sem azonos hármuk között. Áron jellemzése szerint türelmetlenek vele, nem várják meg, amit mondani akar. A szülők álláspontja mást mutat, szerintük a pedagógusok elfogadják, maximálisan segítik a gyermeket. A kislány szerint húgának otthon több mindent szabad, szülei neki kedveznek, mert ő a kicsi. Az édesapa szerint, ha belemerülnek az otthoni játékba, fia egyáltalán nem dadog. Beszéde folyamatos, megakadások egyáltalán nem tapasztalhatók. A szülők egyetértettek abban, hogy legtöbbször Eszter irányítja a játékot, az apa szerint néha a sírásig kiborítja Áront. Mindkét szülő elismerte, hogy a kisebb testvér a domináns. Szerepjátékaikban tükröződik, hogy nem egyenrangúként barátokat, testvéreket vagy szülőpárost alkotnak, hanem Áron az apa, Eszter pedig alárendelt szerepben engedi, hogy testvére magasabb pozíciót kapjon.

Dadogásra vonatkozó kérdések

Hogyan látják, milyennek élik meg a dadogást a családban és az iskolában, Áron hogyan látja saját beszédhibáját? A gyermek elmondása szerint ő mindig dadogott, és ez nem fog elmúlni soha. Az anya és az apa a dadogás okaként a csecsemőkorában átélt stresszt nevezte meg. A gyermek 6 hónapos kora körül fehérjefeldolgozási zavart állapítottak meg nála, ami fekélyes vastagbélgyulladásal végződött. Ezért az anyatejtől el kellett választani, és egyik napról a másikra áttértek tápszerre. Ezt a betegségét négyéves korára kinőtte. Mindhárman egyetértettek abban, hogy nem zavarja őket maga a dadogás, és soha nem kerültek kellemetlen helyzetbe a gyermek dadogása miatt külső környezetben, például bevásárlásnál. Az

édesanya megemlítette, hogy őt nem a jelenlegi helyzet zavarja, hanem szülőként a jövőre gondolva, Áron későbbi élethelyzete miatt aggódik. Az anya szerint otthoni környezetben Áron kevésbé dadog, az apa szerint ez attól is függ, ki mennyire fáradt a családban. Elismerte, hogy ő hamarabb elveszíti a türelmét, mint felesége, „hisztis” lesz, ha fáradt, és ilyenkor könnyebben felemeli a hangját. Áron erre rosszabbul reagál, dadogása felerősödik.

Terápiára vonatkozó kérdések

Milyen hatással van a szülőkre és a gyermekre a terápia? A szülők elfogadták gyermekük dadogását, az anya szerint elérkezett az idő a befejezésre. Véleményük szerint a foglalkozások oldják a feszültséget, segítenek az önkifejezésben. Minden interjúalany egyöntetűen az alkotást nevezte meg kedvenc foglalatosságnak a komplex művészeti terápiaik alkalmával. A szülők a pszichológus által tartott szülőcsoportos üléseket is hasznosnak tartják.

Jövőképre vonatkozó kérdések

Az apa szerint fiából „megoldó”, „nagy megfejtő” lesz. Zenész, akár színész. Közösségi, társasági ember. Véleménye szerint Áront nem fogja felnőttkorában zavarni a dadogása, mert: „*Annyira el tudja rejteni, hogy ha kell, hogy nagyon!*” Az anya úgy képzei, sok ember veszi majd körül. Áronnak konkrét elképzelése van, mi szeretne lenni felnőttkorában. Most pontosan három: kaszkadőr, feltaláló, tengerbiológus. Az anya úgy gondolja, már nem sokáig fognak járni a terápiaira, idén talán abba is hagyják. Az apa szerint addig járnak, amíg Réka néni mondja. Egyikük sem gondolja, hogy bármiben is megváltozna a gyermek személyisége, ha hirtelen nem dadogna többet.

Interjú a logopédussal és a pszichológussal

A szakemberek is egyetértettek abban, hogy Áron nagyon érzékeny, empatikus, de egyben kreatív gyermek, aki figyelni és óvja társait a terápiaik alkalmával, akkor is, ha éppen kilép egy feladattól, és láthatóan nem vesz részt benne. Családjához nagyon kötődik, édesanyját és testvérét is nagyon szereti. Logopédusa elmondása szerint nagyon igényli a pozitív megerősítést, a közös beszélgetést, az érintést. Az édesapjával való kapcsolata talán kicsit labilis. Mindketten egyetértettek abban, hogy az iskola kötöttségeivel, szabályrendszerével, irányított és kötelező foglalkozásaival nem az a világ, amiben Áron ki tudna bontakozni. A terápiás foglalkozásokon kedvence egyértelműen az alkotás, ahol kiélheti kreativitását, elengedheti fantáziáját, mindenféle megkötöttség nélkül. A csoportos feladatokat itt sem szereti, önállóan dolgozik inkább. A szülőcsoportos foglalkozások hasznát a pszichológus abban látja, hogy anya és gyermeke ilyenkor egymásra hangolódhat, közösen alkothat, közös élményeket szerezhet. A dadogás okaként mindketten elsősorban érzékenységét említik, a pszichológus szerint a kreatív energiák visszafogása és az iskolai szabályok kötöttsége megjelenhet, akár a dadogás okaként is. Logopédusa szerint labilis érzelmi kapcsolata édesapjával, anyjához való túl erős kötődése is lehet a kiváltó ok. Színjátzó körbe is jár, szülei támogatják, felszabadult, pozitív érzést okoz neki. A felnőtt Áront mindketten kreatív, alkotószellemű munkakörben képzeik el, akár mint színházi rendező, díszlettervező vagy honlap-szerkesztő. Öröm volt hallgatni, hogy minden résztvevő mennyire pozitívan figyel, és várja mi lesz ebből a fiúból.

Eysenck-féle személyiségvizsgálat

A kérdőív junior változata a „papír-ceruza” tesztek csoportjába tartozik. A magyar verzió 86 eldöntendő, igen-nem válaszokat adó kérdésből áll, melyet 1981-ben adtak közre. A kérdőív négy személyiségdimenziót mér, 7–15 éves gyermekek körében alkalmazható. (Kozéki 1988)
A 3. ábra a személyiségrendszer négy alskáláját írja le.

3. ábra

Eysenck-féle személyiségvizsgáló kérdőív négy alskála

Extraverzió

- Extravertáltakra mér, ellenkező válasz esetén introvertált személyiséget jelez.

Neuroticizmus

- Szintén egyirányú skála. Problémaérzékeny tartalmakat használ, ha ezek nem jelennek meg a válaszokban, akkor stabil személyiségként könyvelhetjük el a vizsgált

Pszichoticizmus

- Magas pontérték hidegséget, problémás, meggondolatlan, kegyetlenkedő személy profilját

Szociális konformitás

- Társadalmi viszonyokhoz való alkalmazkodást mutathatja. Kifejezi a mássággal kapcsolatos toleranciafokot. Alacsony pontszám esetén jellemző lehet a személyre az alkalmazkodásképtelenség, a szabályok be nem tartása.

A 4. ábra Áron eredményeit mutatja, melyek alátámasztják azokat a személyes, szubjektív benyomásokat, amelyek a rajzvizsgálatok és az interjú során is megfigyelhetők voltak. Áron kedves, barátságos, de zárkózott, halk beszédű, kissé introvertált fiú, aki alkalmazkodni akar a környezetéhez, ezért a szabályokat és a társas normákat mindenképp betartja.

4. ábra

Eysenck-féle személyiségvizsgáló kérdőív

Extraverzió	<ul style="list-style-type: none"> • 10 (0-12-22) átlag alatti • 21 (0-12-23) átlag fölötti
Szociális konformitás	
Neuroticizmus	<ul style="list-style-type: none"> • 9 (0-11-24) átlagos • 5 (0-8-17) átlagos
Pszichoticizmus	

Rajzvizsgálatok

Az alábbiakban részletesebben az Áron által készített emberrajzot, a hagyományos és a szimbolikus családrajzokat mutatjuk be.

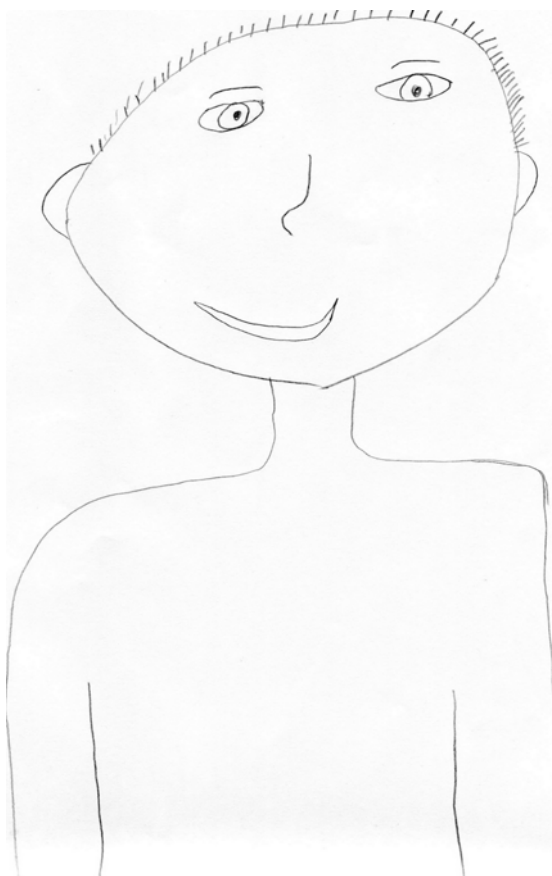
A házrajz, farajz, emberrajz a három legismertebb klasszikusan vizsgált rajzterület. Ez a három motívum található meg leggyakrabban a spontán alkotásokban, gyermekrajzokban és szabadrajzokban. Mivel ezek a motívumok mindenki számára ismertek, ezért a teszthelyzet

sem okoz problémát a rajzolónak. Az emberrajz megjelenítheti a pillanatnyi énképet, lehet önarckép. Az aktuális személyt pszichoszociális szinten ábrázolhatja. A farajz szimbolikája összetett, mint az ember: növekszik, fejlődik, meghal. A rajzoló kevésbé tudatos eredetű érzéseit mutathatja meg, ellentétben az emberrajzzal. A házrajz az anyával, családdal kapcsolatos viszonyt, a biztonság érzését jelezheti. (Vass 2011b)

Emberrajz

Áron az emberrajzot (5. ábra) készítette el először, mindössze 2,5 perc alatt. A rajzon az arc kerek, a szem nyitott, enyhén ívelt a szemöldök, a száj kissé nyitva van, de a fogak nem látszanak. Arányos a nyak és a vállak, testhez simuló a kar, de ezek csak könyékig láthatók. Ruházatot nem ábrázolt a figuránál. A rajz a papír nagy részét kitölti, a lapot szinte teljesen kihasználta. Tényszerűen elmondható, hogy az embermotívum, arányait tekintve az álló lapon középen helyezkedik el, ami jó térkihasználtságot mutat. Intuitív elemzés szerint a rajz békés, kellemes, nyugodt, valóság-hű, szegényes. Az ábrázolás Áron életkorának megfelelő, bár összességében elnagyolt és a fejre koncentrált. Elmondása szerint önmagát rajzolta le, azért ilyen rövid a haja, mert most volt fodrásznál.

5. ábra

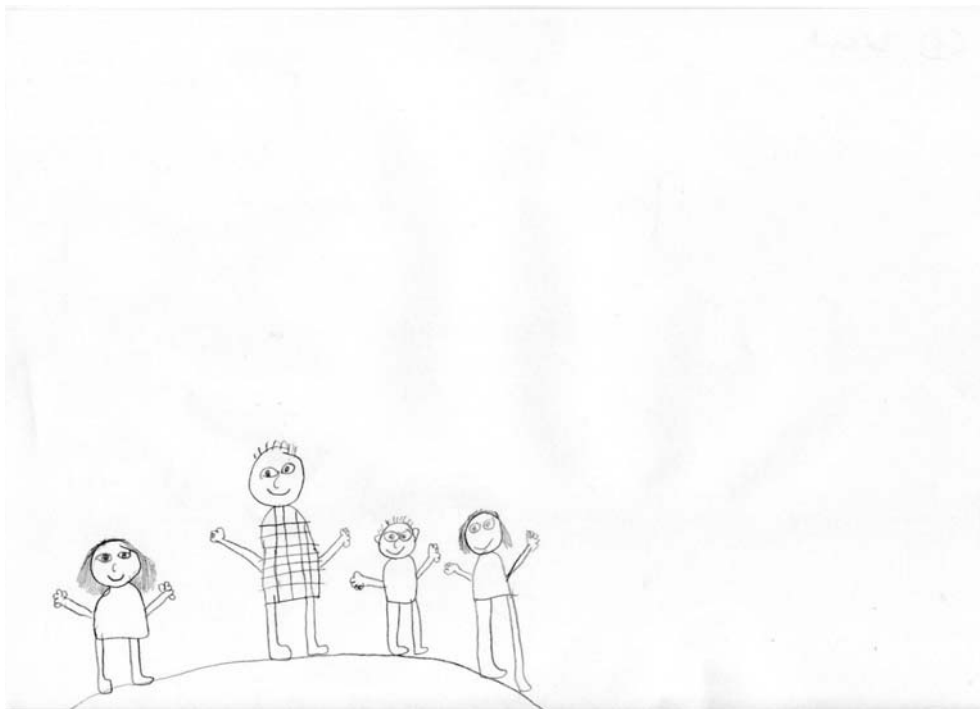
Családrajz

A gyermeki megismerés egyik legfontosabb rajzelemzési eszköze a családrajz. Számos változata ismert, de összességében három altípusra oszthatók: a saját család rajzára, egy másik család rajzára és a megváltoztatott család rajzára.

Rajzolás sorrend: Eszter, apa, anya, Áron. A rajz térbeli elhelyezése kisméretű, csupán a lap negyed részét használja ki, jelezve, hogy a rajzoló kicsinek, bizonytalannak érzi magát. A globálisan pozitív családrajzon járulékos részletek egyáltalán nem jelennek meg. Az alakok mosolyognak, egy sorban, kartávolságra helyezkednek el egymástól, kidolgozottságuk azonos színvonalú. Bár a karok inkább a testből indulnak ki, mint a vállból, ez betudható a gyermek életkorából adódó rajzfejlettségnek. A rajzon mindenkinek megvan a saját helye. Az alakok méretezése egymáshoz képest arányos, a vonalvezetés határozott, folytonos. A rajzolás sorrendet figyelembe véve, az ábrázolás nem követi az életkori sorrendet. Az ettől eltérő sorrend az elsőként megjelenített személy fontosságát jelzi. (Vass 2011b)

Áron saját magát harmadikként ábrázolta, így maga elé helyezte a testvérét és édesapját is, de mivel önmagát leginkább az anyával rajzolta hasonlóan, így az összképet tekintve inkább ővele azonosul. A képen egyértelműen az apa a domináns alak. Áron a biztonságos helyet választotta magának szülei között, a testvére kissé távolabb helyezkedik el, de mivel ő volt az elsőként ábrázolt személy, így ő is fontos szerepet játszik a család hierarchiájában. (6. ábra)

6. ábra

Állatcsaládrajz

Rajzolás sorrend: Eszter – cica, anya – maci, Áron – zsiráf, apa – hal. Az apa a rajzon enkapszulálva jelenik meg, a többiektől eltérő irányba néz. Áron egy határozott vonallal elzárta a család többi tagjától, ez jelezheti a személy kizárásának vágyát. A kapcsolatfelvételt vagy bármiféle kommunikációt mindenképpen akadályozza. Az apa ábrázolása a többiekhez képest kicsi, mozgásképtelen, életmódja gyökeresen eltér a többiekétől. A testvérét ismét előtérbe helyezve, elsőként ábrázolta, ez szintén jelzi, mennyire fontos, első pozíciót foglal el Eszter a családban – Áron szerint. Az anya, gyermekien maciként, nem ragadozó medveként lett ábrázolva, aki enyhén a kistestvér felé fordul, mosolyog. Áron zsiráfképe vertikálisan

magasan a többiek fölött helyezkedik el. Mintegy átnéz fölöttük, nem kapcsolódik senkihez, elfordul anyjától és hűgától. Magabiztos, vastag lábakon áll, de magányosan, egyedül néz el a többiek feje fölött. A rajz feltűnő különbsége az előzőhöz képest, hogy most Áron a domináns alak, ellentétben az apával, aki itt a legkiszolgáltatottabb. (7. ábra)

7. ábra

Kinetikus családrajz

Burns és Kaufman 1970-ben vezetett be egy apró instrukcióbeli eltérést a családrajz meghatározásába, megkérve a gyerekeket, hogy családjukat cselekvés közben rajzolják le. Ames (1972) véleménye szerint a változtatás nagyon eredményes volt, mert így sokkal többet megtudtak a vizsgált személyről. A kinetikus családrajzban a gyermek kifejezésre juttathatja, hogyan érzi magát a környezetében, hova helyezi önmagát a családon belül, hogyan kapcsolódik a többi családtaghoz és a külvilághoz. (Vass 2011c)

Rajzolási sorrend: apa, Eszter, anya, Áron. Ruházat most sem szerepel egyik alakon sem, a karok itt is mindenkinél felfelé nyúlnak, ugyanúgy, mint a családrajznál, megkapaszkodást jelezve. A családtagok nem érintkeznek a képen, de szorosan egymás mellett állnak, az apa a stég legszélén. Áron elmondása szerint a képen apa éppen halat fog, a többiek pedig mind örülnek neki. A helyzet fontosságát jelzi, hogy most az apát rajzolta le elsőként. Hűgának egy horgászbót is rajzolt, csalival a végén, ők ketten azonos tevékenységet végeznek. A horgászbót az apa lába mögött van elvezetve, nincs megtörve az alak ábrázolása. A lábfejek egy irányba mutatnak és a halak is mind a család felé úsznak. A megrajzolt stégen mindenki stabilan áll, Áron alatt jobban meg van erősítve a terület. A rajz globális jellemzői: vidám, oldott, aprólékos, rendezett. (8. ábra)

8. ábra

Kinetikus állatcsaládrajz

A kinetikus állatcsaládrajz Jones (1985) nevéhez fűződik, aki úgy vélekedett, hogy az állatok a tudattalan impulzusok szimbólumai, és visszavetítik a gyermek valódi érzéseit. Kevésbé aktivizálja az elhárítómechanizmusokat, mivel a kinetikus állatcsalád rajza indirektebb, tárgyilagosabb téma a kinetikus családrajznál. Ennél a rajznál az ábrázolási színvonal gyengébb lehet a mozgásábrázolás nehezítettsége miatt, kifejezetten gyerekeknél, ezért az értékelésnél megengedőbbnek kell lenni. (Vass 2011c) A *macska* mint háziállat megjelenése a konvencionális alkalmazkodást jelzi. A látens tartalom szerint nem kiscicáról van szó, hanem egy ragadozó, nagyfogú állatról, ami agressziót jelez. Az *egér* mint a ragadozó tápláléka gyakori a félénk, bátortalan emberek rajzaiban. (Vass 2011b)

Rajzadási sorrend: középső egér anyja, bal oldali egér Eszter, macska apa, jobb oldali egér Áron. Az utolsó rajznál Áron kissé elgondolkodott, rágta a ceruzát, majd közölte: "Egereket rajzolok, akik menekülnek a macska elől. Apa a macska." Az egerek feje felülről ábrázolódik, mindkét szemük látszik, lábuk azonban profilrajzra utal, és csak firkavonallal van ábrázolva. A macska profilból jelenik meg, támadóan vicsorog, látszanak a fogai. A szeme sem kerek hangsúlyos, hanem beszűkült, lapos. Füleit támadólag hátra szegezi. A térbeli elhelyezés kisméretű, az egerek és a macska méretezése azonban arányos egymással. (9. ábra)

9. ábra

A rajzok összegzése

Vass Zoltán (2006) szerint minél egyedibb és személyesebb egy rajz, annál több kommunikációs üzenetet hordoz, mivel az üzenet közlője a rajzoló, a rajz maga az üzenet, a tesztvezető pedig az üzenet fogadója. Ennek a gondolatmenetnek az alapján Áron rajzaiban egy sejtető, de nem igazán látható oldalt mutatta meg. A szakirodalmi ismeretek és az értékelő szubjektív véleménye alapján a rajzok beszédesek, összevetve az interjúban elhangzottakkal, gyakran eltérő információt hordoznak.

Áron aktuális állapota a teszthelyzetben felszabadult, nyugodt volt. Rajzai tiszták, érthetőek, kifejezőek. Ceruzafogása szabályos, vonalvezetése biztos, vonalhibák, tremor nem fedezhető fel. A tér kihasználtságát tekintve minden esetben a lap alját használta, mely biztonság iránti igényt fejez ki. Jellemző a lap bal alsó negyedének preferenciája. Ember- és állatrajzai minden esetben kisméretűek, de nem nevezhetők mikropsziás ábrázolásnak. A kis méret a szakirodalomban szorongásra, önértékelési problémákra utaló jel, Áron rajzainál ez halmozottan tapasztalható. Az összes képen felfedezhető a felfelé megrajzolt kar, ami megkapaszkodási vágyat feltételez. Bár a képeken minden arc mosolygós, az emberalakok égneke emelt kezei ezzel szemben ambivalenciát mutatnak.

A rajzok összességét nézve, az apa dominanciája figyelhető meg. Áronnak a családon belül nemcsak édesapja tőle teljesen eltérő habitusával, hanem a testvérféltékenységgel is meg kell küzdenie. Testvérét szinte már önfeláldozóan szereti, közelségét keresi, egyszer sem tett rá semmilyen negatív megjegyzést, de a családban mégsem alakult ki a születés szerint megfelelő hierarchia. Áron kötődése édesanyjához nagyon szoros, kettőjük kapcsolata kiegyensúlyozott. A gyermek rajzain az anya következetesen, tudattalanul is közvetlenül Áron mellett található. Legbeszédesebb a kinetikus állatcsaládrajz. Itt már-már mikroszkopikus méretűek az egerek, bár ez az állat eredetileg kis méretéből is fakadhat. Áron a magabiztos zsiráf után itt már mint apró egér jelenik meg. Az anya és a gyerekek

egyformák, azonosulnak, céljuk közös. Szoros köteléket alkotva, egy irányba, egy cél felé menekülnek, elfordulva a macskától. Áron utoljára önmagát rajzolta meg itt is, szintén az apától legtávolabb, az anya mellé. Így viszont vezetőként jelenik meg, ő mutatja a menekülő utat a másik két egérnek. Az apa macskaként való ábrázolása önmagában nem keltene félelmet senkiben, de itt a macska egy ragadozó, veszélyes figura, aki a védteleneket üldözi.

Összességében, rajzai alapján Áron családban betöltött szerepe, helye bizonytalan. Testvérét minduntalan önmaga elé helyezi, és ezt a helyzetet el is fogadja. Eszter személyisége erősebb az övéénél, amit nem tud a megfelelő helyen kezelni. Az anya biztonságot, nyugalmat jelent a gyermek számára, de a kettőjük közötti szoros kapocs mégsem oldja fel azt az ellentétet, ami apa és fia között feszül. Bár meggyőződésünk, hogy az apa őszintén és mélyen szereti a fiát, ezt mégsem a megfelelő módon adja tudtára. Az apa habitusa, személyisége sokkal erősebb és dominánsabb, mint amit Áron kezelni tud. Apa és fia sok mindenben különböznek, és bár ő meg akar felelni, mégsem tud, mert személyiségükben jelentős eltérések találhatók.

Megoldások?

Természetesen, ahogy sem gyógyszer, sem varázsigé, sem parancsszó nem szünteti meg a dadogást, úgy tökéletesen alkalmazható megoldás sem létezik Áron beszédhibájára. A kapott vizsgálati eredmények több nézőpontból is szubjektíven értékelik a gyermeket, mégis rengeteg információt rejtenek magukban. Talán a legfontosabb konklúzió, hogy mennyire fontos szerepet tölt be életünkben a személyiségünk mások általi megítélése. A rólunk kialakított külső kép alapján ítél meg minket a külvilág, és ha olyat lát, amit nem ismer, rögtön hátrít, elutasít, ezáltal önmagunkról is hibás képet alkothatunk. Az önbizalmat minden emberben erősíteni kell. Lelkünknek szüksége van a pozitív visszajelzésekre, ezekből merítünk erőt a további folytatáshoz. Mi, felnőttek segítjük, építjük és ugyanígy egy rossz szóval, egy vállrándítással akár a porba is dönthetjük egy gyermek önbecsülését. Áron esetében is hasonló a kép. A komplex művészeti terápia lezárása – amivel a szülők is egyetértenek – már időszerű. A heti egyszeri pszichoterápia folytatása viszont szükséges a folyamatosság fenntartásához. Áron kreativitásának fejlesztése, önkifejezésének segítése mindenképpen tovább erősíti személyiségét. Hasznos lenne az iskola keretein belül érzékenyítő programot szervezni, ahol az érzékenyítettek, jelen esetben Áron gúnyolódó osztálytársai saját élményen keresztül tapasztalják meg a dadogással járó, számukra ismeretlen szorongást, beszédgátlást kiváltó helyzetet. Áronnak – aki a külső szemlélőnek csak egy dadogó fiú – egy jó szó szárnyakat ad, a magasba repíti és remélhetőleg egész élete folyamán fenn is tartja, hadd szárnyaljon, nyíljon ki, találja meg örömét az életben. Őszintén reméljük, megtalálja ezt az utat élete folyamán.

Összegzés

Az esettanulmány is bizonyítja a multikauzális elméletet, hogy fontos a dadogó kliens egész személyiségét figyelembe venni, minden olyan tényezőre figyelni, ami befolyásolhatja a dadogását, mert akkor tudjuk megfelelően kialakítani és befolyásolni a terápiás folyamatot.

Irodalom

- BALÁS E. (1990): *A dadogás komplex művészeti terápiás programja*. Budapest, Országos Pedagógiai Intézet.
- HÁRDI I. (1983): *A dinamikus rajzvizsgálat*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- KÁLMÁNCHEY M.–KOZÉKI B. (1988): Az Eysenck-féle személyiség-kérdőív gyermek változatának hazai adaptációja (HJEPQ). In *Pszichodiagnosztikai Vademecum I. Explorációs és biográfiai módszerek, tünet-becslő skálák, kérdőívek. 2.*, Tankönyvkiadó, Budapest.
- KOKAS K. (1992): *A zene felemeli a kezeimet*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LAJOS P. (2003): *Dadogásról – mindenkinek*. Pont Kiadó, Budapest.
- SCHMIDTNE B. E. (2004): *Képeskönyv a dadogásról és más dolgokról*. Közhasznú Alapítvány a Dadogókért, Budaörs.
- [STEINAR K.](#) (2005): *Az interjú*. József Műhely Kiadó.
- SZIZIK E. (2005): A JEPQ személyiség-kérdőív ismertetése. In *Iskolapszichológia 3.*, ELTE PPK, Budapest.
- SZŐNYI M. (1988): J. Royer Metamorfózisok c. tesztjének alkalmazása. In Mérei F.–Szakács F. (szerk.) *Pszichodiagnosztikai Vademecum II. 3.*, Tankönyvkiadó, Budapest.
- VASS Z. (2006): *A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai. Projekció, kifejezés, mintázatok*. Flaccus Kiadó, Budapest.
- VASS Z. (2011a): *A hétlépéses képelemzési módszer (SSCA)*. Flaccus Kiadó, Budapest.
- VASS Z. (2011b): *A képi kifejezés pszichológia alapkérdései – szemlélet és módszer*. L'Harmattan, Budapest.
- VASS Z. (2011c): A kinetikus családrajz (Kinetic Family Drawing) alkalmazása a pszichodiagnosztikában. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 56.